

УДК 001.18. 338.27

Онщенко І.Г.,

*д.пол.н., професор кафедри міжнародної економіки,
Національний університет харчових технологій, м. Київ*

ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ

У статті аналізується комплекс завдань, що постає перед політико-економічним прогнозуванням в період зростання глобальних загроз та викликів.

Ключові слова: прогнозування, передбачення, суспільство ризику, глобальні виклики, глобальні загрози.

ПОЛИТИКО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПРОГНОЗИРОВАНИЕ ГЛОБАЛЬНЫХ ВЫЗОВОВ СОВРЕМЕННОСТИ

Онщенко И.Г.

В статье анализируется комплекс задач, возникающий перед политико-экономическим прогнозированием в период возрастания глобальных угроз и вызовов.

Ключевые слова: прогнозирование, предвидение, общество риска, глобальные вызовы, глобальные угрозы.

POLITICAL AND ECONOMIC FORECASTING OF GLOBAL CHALLENGES OF OUR TIME

Onishchenko I.

This article analyzes the complex challenges arising out of the political and economic forecasting in a time of increasing global threats and challenges.

Keywords: forecasting, prediction, risk society, global challenges and global threats.

Постановка проблеми. Наука взагалі це - опис, пояснення та передбачення процесів та явищ дійсності (інакше кажучи – теоретичне відображення), а політика і економіка – це творчість, що пов'язана з соціальними замовленнями і спрямована на досягнення певних бажаних станів. Саме тому важливе значення у політичній та економічній науках має прогнозування. Передбачити у відомих межах можливі наслідки довгочасних соціально-політичних та економічних процесів абсолютно реально. Більш того, це вкрай необхідно, особливо сьогодні – у час глобальних загроз, для

формування відповідальної політики. Мова йде про передбачення двоякого роду – з одного боку – це проекція тенденцій, які ми спостерігаємо на майбутнє та прогноз очікуваних наслідків. А з іншого – це образ бажаного майбутнього, тобто передбачення можливої альтернативи існуючому порядку речей. Обидва ці засоби є взаємодоповнюючими.

Аналіз останніх джерел та публікацій. В останнє десятиріччя увага політологів та економістів зосереджена на феномені глобального світу. Спираючись на праці Д. Белла, У. Беха, Е. Гідденса, Г. Кана, К. Лау, Н. Лумана, М. Рішон'є, О. Тофлера, П. Хоукена, П. Холла сучасні дослідники В. Зубков, В. Ібрагімова, В. Лукьянець, А. Шевцов, С. Яковлева, О. Яницький та інші намагаються осмислити та передбачити довгочасні наслідки процесів глобалізації загалом, та глобальних викликів в економічній та політичній сферах, зокрема, тому що саме з ними значною мірою пов'язані як доля всього людства, так і доля окремих країн.

Мета. Головне завдання глобального політичного та економічного прогнозування – вироблення застережного знання і пояснення тих прийнятних альтернатив, що має людство у своєму розпорядженні, маємо за мету у пропонованій статті показати необхідність синтетичного підходу до нього з боку політичної та економічної науки.

Виклад основного матеріалу. Економіка – це наука про людину, про її господарство, про управління матеріальним виробництвом, про ефективне використання ресурсів, про розподіл та споживання товарів. Жодна інша сфера за обсягом, силою та глибиною не впливає на людське існування. Людина ж – істота політична, бо за висловом відомого російського політолога Олександра Панаріна «вирішує проблеми свого існування в полісі», а політика – це сфера людського буття, в якій приймаються найбільш важливі рішення проблем суспільного буття [4, С. 17]. Саме тому, прогнозуючи економічну та політичну еволюцію суспільства, формування

нових політичних інститутів та технологій, ми дійсно відкриваємо загальну картину людського майбутнього.

Предметом політико-економічного прогнозування глобальних викликів є якісно інше майбутнє людства. Це певним чином відрізняється від оперативної економічної та політичної аналітики, пов'язаної, наприклад, з прогнозуванням результатів виборчих кампаній, або з курсом валют та інших короткострокових явищ. Глобальні виклики значною мірою впливають на прийняття політичних рішень на національному та на міждержавному рівнях. Тому вироблення альтернативних сценаріїв майбутнього – необхідна умова глобального управління. В сучасних умовах динамічного розвитку світу оперативність осмислення процесів, які відбуваються у суспільстві та, головне, оптимального типу реагування на них, фактично дорівнює вибору людством подальшого шляху його існування. При цьому важливо підійти до аналізу глобальних викликів з позицій більш широких, вийшовши за рамки суто технологізму.

Глобальні проблеми, що вже постали перед людством, можна об'єднати у три групи. До першої групи відносяться інтерсоціальні проблеми – проблеми економічної та політичної міждержавної взаємодії – глобальна безпека, глобалізація політичної та економічної влади та структури громадянського суспільства, новий світовий порядок тощо. Загострюються й цивілізаційні протиріччя, насамперед між християнським і мусульманським світом, які можуть призвести до масштабного конфлікту. Окремо слід зазначити небезпеку, що насувається у зв'язку з формуванням нових центрів сили – ЄС, Китай, Індія, Бразилія, Росія. Геостратегічна структура міжнародних відносин визначається саме центрами сили, тобто тими країнами або групами країн, які мають можливість підкорити діяльність інших суб'єктів міжнародних відносин власним національним інтересам. Наприклад, сумарний обсяг ВВП країн БРІК до 2050 року перевищить обсяг ВВП старих країн «великої сімки». Світ перетвориться на багатополярний з

можливими конфліктами між центрами сили. А в країнах «третього світу», де проживатимуть біля 90% населення планети, значно збільшиться відсоток бідних, що буде створювати підвалини для конфліктів.

До другої групи можна віднести еколого-соціальні проблеми – забруднення довкілля, забезпечення необхідними природними ресурсами (сировиною, енергією та продуктами харчування). Ресурсний та енергетичний дефіцит може призвести до загострення економічної та політичної ситуації в світі. Вчені прогнозують, що до 2030 року очікується збільшення споживання енергоносіїв на 37-50%, а наявні запаси можуть бути вичерпаними вже років через 60-70. Це приведе до створення енергетичного ринку, на якому конкуруватимуть споживачі, а не виробники, і цю тенденцію необхідно враховувати [5, С.190]. Деякі дослідники, зокрема П. Хоукен, Дж. Огілві, П. Шварц, пропонують у зв'язку з цим відмовитися від існуючих глобальних економічних систем, які ґрунтуються на прагненні до максимального зростання виробництва і споживання.

До третьої групи вчені відносять проблеми взаємодії людини і суспільства – зростання народонаселення, охорона здоров'я, розвиток освіти та науки. Існуючі темпи зростання народонаселення призведуть до проблем санітарії, водопостачання, охорони здоров'я, нестачі продовольства, будівництва житла і створення нових робочих місць. А у слаборозвинутих країнах виробництво продовольства не буде встигати за зростанням населення. За даними департаменту ООН з економічних та соціальних питань населення, наприклад, міста Логосу у Нігерії до 2015 року зросте до 24, 6 млн. осіб (у 1996 році воно складало 10,8 млн.), міста Бомбея у Індії зросте відповідно з 15, 7 до 26,2 [6].

Наноінженерні, геномні, наномедицинські, інформаційно-медійні технології, а також технології нейрочіпів, віртуальної реальності і штучного інтелекту можуть виявити нові реалії у світовій науці поточного сторіччя. Сучасні нанотехнології вже змінюють політико-економічну реальність з

надзвичайною швидкістю, що примушує кожну людину і кожну країну функціонувати в нових для себе умовах, постійно реагуючи на всебічні виклики. Нанонаука й нанотехнології, здійснивши новий технологічний прорив, одночасно створюють нові загрози не лише всередині суспільства ризику, а й для існування людства загалом [2, С. 50].

Німецький соціолог Ульріх Бек назвав «суспільством ризику» якісно новий стан модерних держав. Дослідник вважає, що ризик - це всеохоплююча характеристика суспільства на певному рівні його розвитку, яке після індустріального і постіндустріального (інформаційного) суспільства перетворюється на «суспільство ризику», коли логіка виробництва індустріального суспільства поступово трансформується в логіку виробництва масового поширення ризиків, які породжуються різноманітними науково-технічними системами [1, С.45]. Відповідно поширення ризиків до глобальних масштабів може, з одного боку, призвести до глобалізації соціальної дії, виходу різноманітних соціальних суб'єктів (таких, як політичні партії, громадські організації, суспільні рухи тощо) на транснаціональний рівень. Проте, з іншого боку, протилежним наслідком цих тенденцій може стати соціальна апатія. Відбувається зміна інституціональної структури суспільства. В політичній сфері - систематичні аварії та катастрофи, постійні військові конфлікти та терористичні акти - можуть сприяти популяризації ідеї сильної влади, посилити потяг народних мас до авторитаризму, чи, навіть, до встановлення тоталітарних форм правління [3, С.32]. В економічній сфері необхідність зміни моделей споживання й виробництва може призвести до закріплення глобальної нерівності, що в свою чергу викличе втрату бідними верствами населення довіри до урядів та і загалом до демократичних цінностей [5, С.191].

Наукове розуміння новітніх політико-економічних процесів, забезпечення сталого розвитку, потребує розширення спектру сучасних знань про вплив антропогенних факторів на глобальні зміни. Безумовно, доволі

складно передбачити нові наукові відкриття і технології. Останні створюють принципово новий світ, якісні параметри якого сьогодні ще навіть неможливо уявити. Шукаючи нові парадигми розвитку і сприятливі для людства перспективи, вчені мають не лише акумулювати знання, що вже є надбанням людства, а й визначити ті перспективні моделі розвитку суспільства в цілому, які допоможуть подолати майбутні загрози та виклики. При цьому слід мати на увазі, що модерні рішення старих і набутих проблем приводять до того, що потенційне майбутнє починає відчутно впливати на сучасність. У футурології діє так звана «теорема Томаса»: якщо людина визнає обставини як дійсні, вони стають дійсними у своїх наслідках. Тобто людство володіє механізмом здійснення певних сценаріїв майбутнього. Тому звернення до майбутнього відіграє все більшу роль як у політиці, так і в економіці. Воно орієнтується на інтенсивний пошук шляхів і методів долаття труднощів і загроз, які набули останнім часом глобального рівня [5, С.189].

Разом з тим, найскладнішими проблемами (з точки зору їх впливу на суспільство ризику) будуть не технологічні чи наукові проблеми. По-справжньому складними виявяться комплекс соціально-політичних та морально-етичних проблем. В центрі цього проблемного комплексу постає питання: чи зможуть керівники національних держав світу виявитись досить передбачливими і готовими до співпраці, щоб своєчасно приймати та застосовувати управлінські рішення, які ефективно зведуть ризики від використання нанотехнологій до мінімуму чи взагалі унеможливлять їх виникнення. Отже роль політики у вирішенні глобальних проблем сучасності не можна недооцінювати, оскільки саме глобальні проблеми значною мірою визначають мету і зміст найважливіших політичних рішень як на національному, так і на міждержавному рівнях.

Сьогодні вже зрозуміло, що разом із прискоренням розвитку світової економіки стався несподіваний розвал старого міжнародного порядку, який призвів до появи нових держав із своїми специфічними інтересами, що

ускладнює підтримку міжнародної стабільності. Шляхом вирішення зазначених проблем вчені вважають реформування політичних структур на основі використання економічних принципів та механізмів.

Нові фінансово-економічні, політичні та військові технології несуть загрозу державному суверенітету та національній безпеці. Глобальний вплив на поведінку національних владних еліт, які приймають рішення, це не лише стихійний процес світової взаємодії, але й певна технологія асиметричних глобальних взаємодій, що по-новому структурує сучасний світ. Всесвітній ринок з його новими центрами фінансово-економічної влади, яка подекуди переважає владу держав, має ще один суттєвий політичний вплив – він загрожує демократії навіть у тих країнах, де вона міцно вкорінена. Ринкові сили нав'язують світові таку модель розвитку, яка не лише звужує можливості національних урядів, а взагалі не дає можливості пошуку ефективних відповідей на глобальні загрози. Ринок сам по собі не здатен бути інструментом вирішення глобальних проблем. Вільна гра ринкових сил не дає відповіді на нові виклики. Більш того, ринкові механізми посилили розрив в рівні доходів між більш заможною та найбільш біднішими частинами населення світу.

Необхідно звернути увагу на феномен глобальної влади, пріоритети якої можуть не співпадати з пріоритетами народів, якщо вони не мають необхідних важелів контролю та впливу. Глобальна влада ще більше в змозі бути тоталітарною, надаючи перевагу застосуванню прямого насильства над законом. Глобальна влада – це нова політична технологія, по відношенню до якої діє принцип – чим вище деструктивність використання цієї технології, тим більше вона вимагає ефективних форм експертизи та контролю.

Відтак перед глобальним політико-економічним прогнозуванням постає цілий комплекс завдань. По-перше, необхідно дати відповідь на питання, яким буде світ через декілька десятків років – біполярним, поліцентричним чи моноцентричним, або взагалі хаотичним. А по-друге, політична та

економічна наука має виробити нові знання щодо побудови управлінських сценаріїв, політичної й економічної експертизи та можливих альтернатив економічного і політичного розвитку. Ці знання мають бути доведені до політичних еліт, які приймають рішення. Щодо української політичної науки, то, нажаль, вона так заглибилася у опис боротьби влади і опозиції за владні повноваження, та короткострокові прогнози, (хто очолюватиме виборчий список політичної сили чи яка політична партія буде формувати більшість у парламенті), що зовсім не бачить необхідності аналізу глобальних загроз. Вочевидь, це пов'язано, зокрема, і з тим, що попит суспільства на політичних коментаторів, які, називаючи себе політичними експертами, щоденно коментуючи будь-які політичні ситуації, зростає, стає таким собі модним трендом. А серйозні політологічні та економічні дослідження глобальних загроз майже нікого не цікавлять. Останні потребують нових підходів до національних пріоритетів та інфраструктур. Постає необхідність створювати нові політичні інститути та методи, які б дозволили контролювати та спрямовувати зміни таким чином, щоб забезпечити можливість відповідей на глобальні загрози, гарантувати сталий розвиток, сумісний із збереженням довкілля в умовах свободи та демократії.

Висновки. Іноді здається, що життя однієї країни не настільки залежне від загальносвітового розвитку, між тим, вплив глобальних факторів настільки постійний та проникливий, що майбутнє неможливо розглядати окремо від всього людства. Головним механізмом тектонічних зрушень історії слугують політика та економіка. Історія демонструє, що перемога була за тими, хто намагався створити нове суспільство, а не за тими, хто лише описував існуюче та пристосовувався до нього. Отже перед вченими стоїть відповідальне завдання по прогнозуванню новітніх політико-економічних процесів, пов'язаних з глобальними ризиками, що допоможе підготуватися до реальних криз, виробити рекомендації по їх подоланню.

1. Бек У. *Общество риска. На пути к другому модерну.* - М.: Прогресс- Традиция, 2000. - 384 с.
2. Литвин О.О. *Вплив нанонаук та нанотехнологій на тенденції розвитку суспільства ризику.* // режим доступу archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/.../44.pdf С.44-50
3. Лукьянец В.С. *Наука нового века. Гуманитарные трансформации // Наука и образование: современные трансформации. Монография - К.: ПАРАПАН, 2008. - 328 с.*
4. Панарин А. *Глобальное политическое прогнозирование.* М., Алгоритм, 2002 -352 с
5. Шевцов А.І. *Майбутнє людства необхідно спланувати: глобальні загрози і довгострокова стратегія розвитку України // Стратегічні пріоритети, 2007, № 1(2), С.187-193.*
6. *The global outlook in summary, 2010 - 2014.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://web.worldbank.org>.